

ВОЕННО ДЕЛО

Интегралният сектор за сигурност базиран на знания

полковник доцент доктор Стойко Димитров Стойков, ВА "Г.С.Раковски"

Навлизането на човечеството в ерата на ноосферата (ера на знанието) налага на нации, като българската, да концентрат вниманието си върху натрупването на интелектуален потенциал, който има потребен за укрепване и развитие на благосъстоянието на българското гражданско общество, както и на собствено място в интеграционен и коалиционен план. Чрез националния духовен потенциал, включително в контекста на европейското духовно пространство, България може да устои на външни и вътрешни неблагоприятни въздействия и да се развива успешно в световното интелектуално съревнование.

Един от трите основни стълба на обновената Лисабонска стратегия за развитието на икономика и общество, базирани на знание, са инвестициите в образованието и обучението и воденето на активна политика за неговото изграждане. Като част от Лисабонската стратегия, изграждането на Европейското изследователско пространство (ЕИП) се превърна в съществен момент от отклика на ЕС към предизвикателствата на глобализацията.

Към четирите стълба на икономиката на

знанието може да се добави и пети. Става дума за социалния капитал, представен от доброто ръководство, визия и воля за промяна и развитие. Това ни позволява да посочим двата акцента от тази проблематика – знанието като вид ресурс и знанието като капитал, а не разход.

Целта е да се създаде Единен европейски пазар на труда за изследователите, където знания, изследователи и технологии могат да преминават безпрепятствено границите, така както това става за стоките, хората, услугите и капитала. Това е т.нар. пета свобода — свободното движение на знанието, където то е използвано и развивано по най-добрия начин. Петата свобода е задължителна, ако Европа иска да стане водеща „икономика, базирана на знанието“ в света, където знанията ще помогнат в устойчивото развитие и конкурентоспособността и ще се занимават с обществените предизвикателства, които тревожат европейските граждани. Необходимо ни е да създадем атмосфера, в която научните закони, научният начин на мислене и научната мисъл са високо ценени, за да построим общество, основано на науката, което да отглежда талантиливи свои членове, способни

да произвеждат нови знания чрез действена подкрепа за науката, позволяваща да се увеличи националното научно образование, като основа за процъфтяващата икономика на знанието.

Традиционен инструмент за планиране на политиката за научни изследвания и технологично развитие на Европейско ниво и основен финансов инструмент за изграждане на Европейското пространство за научни изследвания и технологично развитие, е предложена от ЕК и одобрена от Европейския Съвет и Европейския Парламент - 7 рамкова програма **“7РП - Утрешните отговори започват от днес”** със срок на действие от 1 Януари 2007г. до 31 Декември 2013г.

Програмата **“СИГУРНОСТ”** на 7 РП с бюджет 1.3 млрд. евро (2007 - 2013 г.) е насочена основно към Европейската сигурност като основна предпоставка за просперитет и свобода. Обръща се особено внимание на необходимостта от подробна стратегия за сигурност, която покрива мерките както за гражданска, така и за отбранителна сигурност. Защото за да са защитени нашите граждани от заплахи като тероризъм, природни бедствия и престъпност, трябва да се инвестира в знанието и да се разработват нови технологии, като в същото време се осигури защита на неприкосновеността на личния живот и фундаменталните човешки права.

В Седма рамкова програма (7РП) изследователската дейност, финансирана от ЕС, се занимава с теми, свързани с гражданската сигурност (антитероризъм и управление на кризи) и има принос към цял набор от политики на Общността като транспорт, мобилност, гражданска защита, енергетика, околна среда и здравеопазване. Посредством обединяването и координирането на усилията на европейско ниво, ЕС придобива по-добро разбиране и реагира по-адекватно на рисковете в един постоянно променящ се свят.

Проучванията, свързани със сигурността, генерират нови познания и насърчават прилагането на нови технологии в областта на гражданската сигурност. Изследванията в Седма рамкова програма са съсредоточени в следните области:

- **Сигурност за гражданите** (технологични решения за гражданска защита, биологична сигурност, защита срещу престъпността и тероризма);

- **Сигурност на инфраструктурата и комуналните системи** (изследване и обезопасяване на инфраструктурата в области като информационни и комуникационни технологии, транспорт, енергетика и услуги във финансовата и административна сфера);

- **Интелигентно наблюдение и сигурност по границите** (технологии, оборудване, инструменти и методи за защита на европейските сухопътни и водни граници);

- **Възстановяване на сигурността и безопасността в кризисни ситуации** (технологии и комуникация, координация в подкрепа на граждански, хуманитарни и спасителни дейности);

- **Интегриране на системите за сигурност, взаимна обвързаност и оперативна съвместимост** (събиране на информация за гражданската сигурност, защита на поверителността и проследяемостта на транзакциите);

- **Сигурност и общество** (приемане на решенията в областта на сигурността, социално-икономически, политически и културни аспекти на сигурността, етика и ценности, социална среда и възприемането на сигурността);

- **Координиране и структуриране на научните изследвания в областта на сигурността** (координация между европейските и международните изследователски усилия в гражданската област, сигурността и отбраната).

Многоскоростна и многопрофилна в своето развитие, Европа заяви своята готовност да стане “най-конкурентната и динамична

икономика на знанието в света”, като увеличава и поддържа лидерството в ключови области от развитието на съвременното общество, чрез публичните инвестиции във висшето образование като първостепенен приоритет.

Целта е да се гарантира, че институциите за висше образование разполагат с необходимите ресурси, за да продължат да постигат своите цели за създаване и поддържане на широка съвременна

база на знанието и стимулиране на научните изследвания и иновациите.

Болонският процес, който води до по-голяма съвместимост и сравнимост на системите в Европейското пространство за висше образование се гарантира с реформи на националните системи и политики за висше образование, основаващи се на европейските ценности на институционалната автономия и академичната свобода.

Една от основните теми в съвместните научни изследвания е сигурността на обществото, включена в част от специфичните програми на 7 РП, като общата визия предвижда създаване на националните програми и национални технологични платформи, за да се осигури пълно осъществяване на националния и Европейския научен потенциал чрез ефективно сътрудничество между академичната наука и потребителите. Във визията изрично е подчертано, че Националните програми не могат да бъдат заместени от Рамковите програми на ЕС, доколкото те са инструменти за осъществяване на националните стратегии и постигането на националните приоритети.

Ускоряване зараждането на ново знание, иновации и издигане на научните изследвания във високо технологични сектори и стратегически технологии, водещи до повишена производителност и укрепване на конкурентноспособността е възможно да бъде постигнато по пътя на:

- -стратегическо и оперативно ръководство за обновяване на образователните и квалификационните системи и учебни програми в ЕС;
- дефиниране на образователни и квалификационни програми на бъдещето;
- споделяне и трансфер на знания;
- модернизирание на системите за образование и квалификация.

Основни изисквания към научно-образователния процес в новите условия и в духа на Болонската декларация са повишаването на неговата ефективност при запазването на равния достъп до образование, засилването на връзката с партньори и заявители, разгръщането на формите на учене през целия живот, фундаментално необходими в условията

на непрестанно променящата се конкурентна среда. За да се улесни преходът към общество на знанието, Европейската комисия стимулира установяването на стратегии за учене през целия живот.

Тъй като знанието в областта на сигурността е силно специализирано и разпръснато, за неговото групиране, съхранение, разпространение и реализиране в практиката е нужно изграждането на множество, предимно хоризонтални връзки между хора, ведомства и организации. Тези връзки трябва да обхващат не само сферата на информационните и комуникационните технологии, но и всички останали – бизнеса, академичната общност, правителството, обществото като цяло.

Обединяването на знанието създава огромен потенциал, но това не е достатъчно то да се превърне в полезно, използваемо знание. Необходими са опит и умения, за да може то да се обработи и използва. Световната банка доказва връзката между икономическото развитие и знанието и проследява процеса на превръщането на едно откритие в продукт в своя аналитичен модел за четирите стълба на икономиката на знанието. Това са иновационната система, която създава новото знание; институциите, които го събират и превръщат в блага; добре обучената работна сила и информационните и комуникационните технологии, които го съхраняват и разпространяват.

Способностите на отделните нации да създават, абсорбират и овеществяват нови знания се отразяват пряко върху тяхната икономическа мощ и благосъстоянието на гражданите. Това налага в теорията и практиката да се използва и понятието “нова икономика”, за която решаващият ресурс е именно знанието, както и неговото управление, емкостта му в пазарното общество. Наложително е да се формира определено нова стратегия за обществено развитие, основана на знанието, чрез нарочно инвестиране в човешкия капитал в образователната система и извън нея, стимулиране на иновациите, акумулиране на знанията в материалното и духовното производство и в публичните блага. Защото основна характерна черта на съвременното

производство представлява наличието на компонент на знанието във всяко благо (стока или услуга), и това неизбежно се отразява на структурата на стойността на всеки продукт, предназначен за продажба.

Както пише Хенри Форд, “Невъзможно е да бъде направено само това, за което липсват все още необходимите знания”. Знанието е това средство, което увеличава потенциала на факторите на производството, в т.ч. и на човешкия фактор.

В условията на бързо променящата се икономическа среда знанието се превръща в основен ресурс, определящ ефективното функциониране на всички останали сфери. В контекста на тази нова концепция и на бъдещото си, България трябва да намери механизма да се интегрира към най-бързо развиващите се икономики в света. Това може да стане само ако от страна на правителството, бизнеса и обществото бъдат поети съответните отговорности и мерки; за успешното развитие на икономиката на знанието.

Висшето образование представлява изключително богата и разнообразна научна и културна придобивка и играе ключова роля за развитие на общество ни по нелекия път за реализиране на идеята за Европа на знанието. Създаването на Националната стратегия за научни изследвания в Република България подпомага продължаването на традициите за развитие на вековните ни национални ценности – наука и образование, дълбоко вкоренени в националния ни дух и култура и би допринесла за интегрирането на България към развитите европейски страни, където науката е национална ценност, удовлетворяваща духовни потребности на обществото и допринася за увеличаване на благосъстоянието, сигурността и устойчивото му развитие.

Решението на тази извънредно тежка задача е невъзможно без наука и мисията на науката ни в настоящия момент се състои в решението именно на тази задача.

Според “Български синонимен речник” (с автор Любен Нанов, издаден от издателство “Наука и култура”, София, 1968 г.) “учението” е, “просвета, наука, образование, обучение,

доктрина, дисциплина, школа”, но учението е и процес на разбиране, който води до промяна в поведението (преди всичко в нагласите) на индивида чрез придобиване на познания, умения и ценности.

Съгласно тази дефиниция за учене, във висшето учебно заведение би следвало да се получат поне три резултата:

- да се генерират съществени промени в мисленето, във възприятията и в нагласите на обучаемите, за което отговорността в това отношение е изцяло на висшето учебно заведение, тъй като то има социалното задължение и социалната отговорност пред обществото ни да обучава и възпитава. Ние смятаме, на базата на досега постигнатите резултати, че ВА “Г.С.Раковски” е Висшето учебно заведение, в което младите хора се възпитават и насочват за своето бъдеще чрез придобитите в процеса на обучението си ценности;

- да “тече” постоянен процес на разбиране, т.е. обучемият да може да си обяснява явленията и фактите. Във ВА “Г.С.Раковски” не си позволяваме създаването на Учебни планове на специалности, които по-скоро “са скроени” по мерките на самото ни висше учебно заведение и на наличните към момента преподаватели в него, отколкото по потребностите на реалния живот. Убедени сме, че това е пътят срещу досегашната практика на масово дипломиране на млади хора, които никога не работят по специалността си;

- да се генерират постоянно познания и умения, които се изразяват в определена компетентност. За нас е особена гордост, че нашите випускници с гордост носят името на патрона ни, защото в процеса на тяхното обучение, “ние не се опитвахме да ги лъжем, че ги учим, а те самите да ни лъжат, че се учат”. Ние като научно-образователна организация, не си позволяваме да станем участници в процес на надлъгване (в който няма победители) на двете групи - едната Висшето училище и преподавателите в него, а другата - нашите обучаеми. За нас това би означавало отклонения от философията на самото учене и “брак” в крайния продукт на висшето ни училище,

“рекламации” от страна на потребителите на този продукт (сигурността, обществото), неефективен обществен разход на ресурси (пари, време и др.) и не на последно място – нещастни, необразовани хора с дипломи, които не съумяват да открият навреме достойното си място в живота.

В общ енциклопедичен план знанието се определя като система от съждения с принципна и единна организация, основана на обективни закономерности. От ЕС са разработени два съставни индикатора за оценяване на напредъка към икономика, базирана върху знания.

Първият от тях измерва усилията на всяка страна за изграждане на икономика, базирана върху знания, като се отчитат двата основни аспекта на инвестициите в научните изследвания: - създаване на нови знания и разпространението на тези знания. За наше съжаление от страна на България не са налице достатъчно данни за оценяване на мястото ѝ по отношение на останалите европейски страни и отговорът може би се намира в нежеланието на администрациите на министерствата и ведомствата да се занимават с научна дейност и липсата на научни интереси в тях.

Вторият индикатор измерва постиженията на всяка страна при изграждането на икономика, базирана върху знания. Той включва: общата производителност на труда (БВП на работен час); постиженията в науката и технологиите (патенти и публикации); използването на информационната инфраструктура (електронна търговия); ефективността на образователната система (успеваемостта в обучението).

Позицията на България, определена по този индикатор, в сравнение със страните от ЕС и присъединяващите се към него, показва не просто ниско общо ниво, близко само до това на Румъния и Турция, но и негативен растеж, който води до тревожно увеличаване на изоставането.

Не само делът на младите хора в третия цикъл на обучение с докторски степени в България е много малък - по този показател след България са само Латвия и Кипър. Значително по-неблагоприятно стоят нещата по отношение на подготовката на млади учени чрез

докторантура. Данните показват, че не повече от половината от приетите в докторантура стигат до защита на дисертация. Това означава, че организацията на тази дейност се нуждае от много сериозно преосмисляне, за да не се изразходват напразно значителни средства и да се осигури възпроизводството на научен потенциал. В противен случай България остава извън борда при изграждането на общество, основано на знанието - обявената обща цел на ЕС.

Очевидно е, че България трябва да положи значителни усилия за промяната на тази ситуация, чрез повишаване на интереса към научноизследователска дейност във висшите училища, за създаване на условия за усвояване не на какви да е, а на съвременни знания от младото поколение и подготовка на новата генерация учени.

Университетското образование, особено в магистърските и докторски програми, е немислимо без активна научноизследователска дейност. Трябва да се стимулира въвеждането на нови интердисциплинарни научни дисциплини, както и да се използва капацитетът на неуниверситетските изследователски организации при подготовката на млади учени. Съвременната инфраструктура, обслужваща научната им дейност - библиотеките, компютърните мрежи, центровете за обработка на информация, изграждането и развитието на национална информационна мрежа за изследователската дейност, съвременните комуникации, достъпът до научна информация и възможностите за съвместни изследвания са особено съществени за ефективна научна дейност. Необходими са ни реални действия, а не партийни заклинания от поредния министерски съвет за създаване на европейски условия за научното развитие и кариерното израстване на учените в системата на висшите училища и държавните изследователски структури.

За оценка на постигнатите резултати се предлага прилагането на следните индикатори, успешно ползвани в добрите европейски практики:

- съотношение на вложени средства към реализирани научни продукти;

- брой регистрирани и поддържани патенти;
- публикации;
- преотстъпени лицензи;
- брой на докторанти;
- брой на поканени чуждестранни професори;
- брой на новоизградени динамични научни звена;
- брой на допълнително квалифициран административен и научен потенциал;
- брой на успешни проекти в рамковите и други международни научни програми с национално участие;
- степен на обновена инфраструктура;
- мрежи, изградени между научни звена и малки и средни предприятия;
- брой на нови spin-off формирания;
- степен на подобряване на възрастовия профил на научния потенциал;
- брой на призната научна периодика, издавана у нас;
- брой на създадени звена за трансфер на научни знания.

Мисля, че внимателният самостоятелен прочит на тези индикатори от всички ръководители на Висши учебни заведения и представители на министерства и ведомства, носещи непосредствена отговорност за успешна национална образователно-научна политика, позволява много точно и безпощадно ясно да открием своето място и разминаването между декларираните желания и постигнати резултати. Науката, в най-общ смисъл, е система от обективно знание. В по-тесен смисъл, науката е знанието за възприемания свят, добито чрез емпирични научни методи, основано на наблюдаеми явления, което може да бъде както потвърдено, така и отхвърлено.

Мисията на науката е в това да проправя разумния път на практиката.

Ефектът на всяко или почти на всяко научно знание се проявява преди всичко в това, че то служи като предпоставка за откриване на друго научно знание. Именно по този начин съвкупността от знания се превръща в система, всеки елемент, от която в някаква степен е резултат от предшестващия и в някаква степен - предпоставка за следващия.

По тази сложна мрежа от връзки, ефектът от едно научно откритие или научна теория минава през по-малко или повече звена, „преработва се” от етап към етап, докато се стигне до „крайния продукт” на отворената система наука, т.е. до такова знание, чийто непосредствен ефект се състои във въздействието върху другите системи от дейности в обществото, една, от които е сигурността.

Научният метод е систематичен начин за придобиване на знания. Той се основава на наблюдения, измервания, предположения, експерименти и верификация. Последователното прилагане на научния метод е това, което различава науката от лъженауката и другите форми за придобиване на знания. Разграничението между наука и лъженаука е общофилософски въпрос, известен ни като “проблем на демаркацията”.

Лъженаука или Псевдонаука (на гръцки: *ψευδοής* - лъжлив, неверен + наука) е вид твърдение, дейност, метод, практика или теория, които твърдят, че са научни и които на пръв поглед дори може да изглеждат научни, но на които липсват някои от характерните за науката изисквания като:

- не използват научния метод;
- не могат да представят разумни и достоверни доказателства;
- не отговарят на елементарни научни критерии.

Разбира се, съществуват епистемологични разногласия по отношение на научния метод и използваните критерии за разграничаване на науката от псевдонауката и по принцип за намиране на обективен и надежден начин за класифицирането им, но най-общо казано псевдонауката се характеризира с неяснота, непълнота, изопачаване или преувеличаване на ефектите и обикновено липса на прогрес в развитието на теорията и нежелание за експериментална проверка. Характерните отличителни черти на псевдонаучната теория са:

- игнориране или изкривяване на факти, известни на автора на теоритичната разработка, но противоречащи на неговите постановки;
- отказване от опити да се сверят

теоретичните изследвания и изчисления с резултатите от изследванията при наличие на такава възможност, замяна на проверките с позоваване на “авторитетни в областта на сигурността институции”; “интуицията на самоопределилия се или самопроизвел се експерт в областта на сигурността и отбраната”; “здравия разум” или нечие “политически авторитетно мнение”;

- използване в основата на теорията на недостоверни данни (т. е. данни, непотвърдени от поредица независими експерименти или от изследователи).

Псевдонауката игнорира най-важните елементи на научния метод - експерименталната проверка и поправянето на грешките. Отсъствието на тази отрицателна обратна връзка лишава псевдонауката от връзка с обекта на изследване и я превръща в неуправляем процес, силно подложен на натрупване на грешки, част от които могат да бъдат и злоумишлени.

Съществуват и постоянно се появяват множество теории и хипотези, които могат да изглеждат псевдонаучни поради нов, непривичен формализъм (език на теорията) или отсъствие на информация или знания, необходими за разбирането ѝ. От друга страна, “степената на налудничавост” на теорията или нейното непризнаване все още не са достатъчен признак за нейната новост и научност, въпреки че много псевдоучени са склонни да апелират за това, забравяйки, че научните знания в сектора за сигурност и отбрана не трябва да се отнасят към това, което поначало не е наука и е свързано с други аспекти на живота, например религия, спорт, театър, фолклор, психотерапия. Естествено, не всички учени в сектора за сигурност и отбрана работят по един и същ начин при създаването на знания: някои учени се доверяват на вдъхновение и прозрение, други са много систематични в своите изследвания. Точният начин, по който се извършва научна работа не може да се разглежда изолирано от дисциплината и (политическия) контекст, в който тя се извършва, и най-вече (икономическия) натиск върху учения.

Един вариант на точната интерпретация на научния метод, който ви предлагаме, е да се

каже, че той не служи за придобиване на знание, а само за верификация на вече придобито знание. Във всеки случай има съгласие за това, че научният метод предлага начин да се гарантира, че знанието не е изкривено от субективни влияния и че грешките могат да бъдат открити.

Непрекъснато нарастват опитите в съвременното стратегическо управление на организациите (системите) знанието да се вражда и да съпътства всички дейности през целия им жизнен цикъл, задължавайки ги да се учат непрекъснато и превръщайки ги в учещи се организации. Значимостта дори на отделните управленски дейности за формиране на основните характеристики на системите в процеса на управлението им позволява всяка от тях да бъде причислена към учещите се.

В обективен смисъл (т.е. като резултат от определен познавателен процес) **знанието се противопоставя на заблуждението.**

След като вземането на решение е знание, тогава всички организации (системи) се учат през цялото време на своето съществуване и учещата се система за сигурност генерира и управлява собственото си знание в информационната епоха на знанието при непрекъснато нарастваща потребност от систематизиране на връзките (опериране) в самата нея. В процеса на получаване на ново знание, когато не се получават резултати от прилаганите стратегии, обикновената управленска практика използва само “първия контур на учене”, който най-често променя самата стратегия, с очакването същата рамка за управление да стане работеща.

Алтернатива на подхода на получаването на ново знание в системата за сигурност и отбрана е подлагането на детайлна преоценка на набора от съществуващи управляващи променливи, проведена в резултат на неудовлетворение от получените крайни резултати.

Преразглеждането на съществуващите и предложение за нови променливи, изисква промени в прилаганата стратегия, при което търсенето и отстраняването на грешки (ученето) в организацията (системата) се заключава в “два контура на учене” – от промяна

на управляемите променливи към избор на подходяща стратегия и рамка за отчитане на променливите. Първият контур на учене в системата представлява ефективен механизъм за постоянно повишаване на знанието в нея (създаване на нови способности), а вторият контур на учене представлява инструмент за формиране на специфичното ново знание за системата.

Научно обоснована и напълно естествена е възможността за повишаване на контурите на учене в системата за сигурност и отбрана с появата на трети - “трансформационен контур на учене”, насочен към промяната на контекста, или гледната точка за системата чрез създаване на фундаментална промяна.

В системата за национална сигурност и отбрана (и във всяка от съставящите я) процесът на учене в единичен контур протича тогава, когато политиките, целите, ценностите, нормативната уредба, мисиите, дизайнът, управленските дейности и прилаганите стратегии са относително статични величини и тяхното формиране и реализация не са налагали промени в достатъчно дълги периоди от време. Тази рамка позволява основните усилия на цялата система да са съсредоточени към усъвършенстване на ефективността на стратегиите за получаване на близки до желаните резултати и формирането на знание в обучаващата се система за национална сигурност и отбрана да е насочено към вътрешно усъвършенстване на експертизата и повишаване на ефективността чрез механизмите на прилаганата стратегия.

Многопосочните и скоротечни промени в съвременната интегрирана среда за сигурност и необходимостта от бързата и ефективна реакция на системата за сигурност и отбрана, налагат структурирането на основния процес на нейната дейност в двоен контур на непрекъснато обучение. В него са задължителни периодичните прегледи на набора от управляеми променливи, формирането на нови стратегии за тяхното управление и детайлното отчитане на промените в последствията. Това позволява на базата на информационно осигурени и научно обосновани решения във

втория контур, управлението на системата за сигурност и отбрана да подходи по подходящ начин в реакциите на системата на промените в средата за сигурност.

Информационната епоха промени практиката на съществуващите системи за сигурност, карайки ги да оперират в наситена информационна среда, създавайки и реализирайки множество нови сложни политики, мисии и задачи, акцентирайки върху нарастващата сложност на управлението, като поставят на научни основи усъвършенстването на организационните умения.

Управлението на промените в “Учещата се система за сигурност и отбрана” задължително следва да се структурира по траекторията на третия- “трансформационния” контур на получаването на знание. Това позволява калкулираното в първите два контура знание (насочено към усъвършенстване на вътрешната оперативност на системата и към промяна на оперативните ѝ стратегии, да бъде акумулирано като научно знание за необходимата и очаквана реакция на значителните промени в заобикалящата системата среда за сигурност и отбрана, чрез подходящи механизми за управление на знанието в нея, съвременни инструменти за постигане на необходимите – интеграция, гъвкавост, синергизъм, мотивация и готовност за промени.

В институциите от сектора за сигурност и отбрана се експонират моралните и волевите качества на отделния човек и те със своите структури до голяма степен отразяват състоянието на обществото, държавата и дори нацията.

След приемането на Европейската стратегия за сигурност, страните-членки през май 2004 г. приеха план, наречен “Приоритетна цел 2010 г.”, който дефинира задачите за развитието на Европейската политика за сигурност и отбрана. Документът се основава на своя предшественик “Приоритетна цел 2003 г.”, осъвременявайки заложените в него цели, предвид развитието на международната среда за сигурност и нарасналите европейски амбиции за водеща световна роля.

Още в първото изречение проличават тези амбиции: “Европейският съюз е глобален

актьор, който е готов да сподели отговорностите за глобалната сигурност”. Европейският съюз си поставя като главна цел в случай на нужда да може да отговори с бързо и решително действие в целия спектър от операции за управление на кризи, които са упоменати в Договора за Европейския съюз – от хуманитарни и спасителни до мироналагащи. Според Европейската стратегия за сигурност, върху която се основава “Приоритетна цел 2010”, към тези операции може да се включат също и операции по разоръжаване, подкрепа за трети страни в борбата с тероризма и реформи в сектора за сигурност.

Отговорът на тази амбициозна задача за реализация на промени във вид на начинания, инициативи, иновации и дейности е много труден след радикалните промени в обкръжаващата ни среда, които обезцениха натрупаните национални традиции, знание и опит през изминалия век. Днес необходимостта от ново творческо поведение в динамично променящата се хаотична околна среда и от общ универсален подход за ефективни и ефикасни промени е повече от наложителна.

Архитектурният подход, който може да бъде дефиниран най-общо като съвкупност от знания за успешна реализация на промени, обединява знанията за стратегическите цели, средствата за тяхното постигане, концепциите и моделите за рационално поведение на обществото и методологията за вземане на решения и стратегическо ръководство. Той е инструмент за ефективен баланс между упражняването на власт и провеждането на национално отговорна политика с цел ефективно управление на иновационните процеси в рамките на трите императива- ресурс, сила и знания.

Архитектурният подход се основава на простата, но гениална идея за производство на потребности от знания. Промените (иновациите), в които се използват научноизследователските продукти, се интерпретират като вторичен продукт, затварящ положителната обратна връзка в областта на науката след технологиите, които движат общественото развитие. Научните му тези са формулирани във вид на предпоставки, включващи категории, понятия, хипотези и принципи, а резултатите му представляват синтезирани концептуални структурни

парадигми (архитектури), насочени във вид на стратегически модели към практическия интерес на обществото.

Архитектурният подход формира теоретичната база на съвременната технология на промените като наука, изучаваща структурата, методите и свойствата на стратегическото поведение.

Знанието, което учените-изследователи смятат за общоизвестно в своите научни среди и придобилото публичност, са две доста различни неща, защото като правило общественото знание, изостава от предните фронтове на научната мисъл с години, в зависимост от зрелостта в развитието на самото общество.

При сегашното състояние на възстановяващи се връзки между научните ни общности, архитектурният подход е пътят за справяне с кризите в развитието на обществото чрез постиженията на отделните науки.

Под натиска на острата потребност от нови, практически полезни наставления и ръководства за реализация на ефикасни авангардни практики, той като подход концентрира всички сили на енергия, творчество и съзнание на ръководители, научни специалисти и експерти за разработване на инструменти за управление на инициативите. Архитектурният подход обобщава в себе си взаимодействието, интеграцията, командването и управлението като осигурява синергизма, свързвайки в едно блестящите научни идеи с най-добрите практики в единно цяло. В една нова епоха - в управлението на йерархичните (т.е. с повече нива) и мрежовите структури- в организационното поведение, в отношението към целите и ресурсите на структурите от системата за сигурност и отбрана вече се очертават следните особености:

- промяна на досегаресурсно ориентираните ни стратегии - т.е. до сега разполагаме с ресурси, умения, капацитет и на тази база определяхме целите, задачите и проблемите които чрез тях можем да реализираме;
- наложително е преминаването към целево ориентирани стратегии – т.е. имаме ясно и коректно определени целите които трябва да се постигнат, задачите които трябва да се реализират за това и проблемите чието решение трябва да бъде намерено.

Необходимо е да бъдат намерени пътищата за създаване на тези ресурси, умения и капацитет, чрез които да реализираме тези цели, задачи, проблеми, защото вече не може да се въоръжим с определени от нас самите способности и да си въобразяваме, че тези способности са ни достатъчни. Сигурността изисква непрекъснато създаване и развитие на способности, а не удобни за докладите разчети, защото, вече Целта определя Ресурсите, а не Ресурсите – Целта.

Заставайки срещу проблемите трябва да намерим решенията, а не да търсим проблеми, които да отговорят на нашите изисквания, защото търсенето на научно обосновани решения е възможно само ако работим не това, за което знаем, а знаем това, за което работим.

Съществуващият дефиниционен проблем за комплексното и сложно понятие сигурност, произтичащ от неговия прекалено широк обхват, позволява различни интерпретации в зависимост от схващанията и интересите на засегнатите участници. Понятието за “сигурност” е с няколко хилядолетия по-старо от държавите представители на новото демократично развитие, а концепцията за “национална сигурност” води своето начало още от Римската империя.

Според Ханс Моргентау - националната сигурност е “интегритет между националната територия и нейните институции”. Тя представлява “необходима система от мерки за поддържане на оцеляването и просперитета на националната държава чрез упражняването на икономическата, политическата и военната власт и дипломатията”.

Съвременният прочит на понятието национална сигурност, посочен в сайта на Белия дом включва:

- използване на дипломатия за изолиране на заплахите и организиране на съюзници;
- поддържане на силна и добре въоръжена армия;
- прилагане на мерки за гражданска защита, включително и антитерористично законодателство;
- поддържане на развита и устойчива инфраструктура.

Част от експертните ни среди в сектора за сигурност и отбрана поддържат мнението,

че националната сигурност представлява съвкупност от балансиранни способности за отбрана, вътрешна сигурност и обществен ред, способстващи за реализиране на Съюзна сигурност. Нарушението на приоритетите в този крехък баланс, неминуемо ще превърне страната ни в консуматор на сигурност по отделните секторни политики от ЕС.

Научните интереси към сигурността се свързват със системното мислене, подход и анализ на една мултидисциплинарна теория, спред която класическото схващане за сигурността се свежда до състояние на отсъстваща заплаха.

Предлагам за работно понятие, взимствано от Закона за защита на класифицираната информация, където то за първи път получи правна дефиниция, да приемем определението, че: “Националната сигурност е състояние при което са защитени основните права и свободи на българските граждани, суверенитета, държавните граници, териториалната цялост и независимост на страната, когато не съществува опасност от въоръжено нападение, насилствена промяна на конституционно установения ред, политически диктат или икономическа принуда за държавата, и гражданските институции, в резултат на което обществото и нацията запазват и увеличават своето благосъстояние и се развиват “. *(p.s. Това определение съвсем не означава, че “сигурност” е синоним на представата ни за “щастие”, която според Българския тълковен речник е и.... “отсъствие , липса на опасност”)*

Идеята за по пълното схващане на понятието за сигурността в единство с несигурността като полярни характеристики на баланса между заплахи и противодействащи защитни фактори, се определя под влиянието на ценностите на самото ни общество. Поддържането на желания баланс е свързан с разрешаване на конфликти, при които сигурността представлява реакция на обществото към заплашващите го фактори. Идеите за обществена сигурност силно зависят от обществените идеи за ценностите и интересите, които трябва да бъдат запазени и защитавани.

Актуализирането на понятието за сигурност е повече от наложително, защото обществената сигурност има

не една, а нарастващ брой все повече допълващи се същности, като старите и новите се кумулират в различни последователни амалгами от значения.

Силната и жизнеспособната организираност на обществото, способно да излъчи ефективна армия, е класическото упование за сигурност.

В международен план съществуването на международните правни договорености в до сега съществуващата практика убедително доказва слаба правна рамка, което в съчетание с отсъстието на авторитет усложнява решенията и често предизвиква употребата или заплахата за употреба на сила като единственото успешно средство за сигурност.

Самоцелното членството в отбранителни съюзи само по себе си не е достатъчно силен фактор на сигурността – алиансите са доста по-временни от членуващите в тях общества и отмират както поради засилващите се центробежни сили вътре, така и поради неспособност да отговорят на всички световни промени отвън. Има много фалшиви рецепти за сигурност и опитът за лавиране между различни лоялности е още по-обречен, скъп и безперспективен от всякога преди в историята ни. Без държавност с добро вътрешно управление – симбиоза от стратегическо лидерство, качествена администрация и жизнени граждански структури - нищо не може да се счита за гарантирано отвън.

Увереността, че сигурността ни е гарантирана когато е изцяло поверена в ръцете на екипи от професионални експерти със собствен жаргон, теории и дискретни институции с размита отговорност, може да бъде подсилена само ако те се докажат сред широка обществена дискусия, легитимираща вземаните решения в един интегрален национален сектор за сигурност чрез консенсуса и активността на гражданското ни общество.

Дебатът за качеството на решенията в един интегрален национален сектор за сигурност у нас трябва да навлезе в нова, много по-професионална, и много по-продуктивна фаза. В годините на прехода до сега бяхме свидетели на:

- ниско качество на официалните ни документи в сигурността – (Концепцията за национална сигурност, опитът за Стратегия за сигурност, Стратегическият преглед на отбраната, Годишните доклади за състоянието

на националната сигурност, ЗОВС...), дължащо се на влошаващо се качество на експертизата в сектора, поради постоянна политизираност на дискусиите по въпроси на националната сигурност за сметка на професионализма и липсата на научен анализ;

- банализиране и изпразване от модерни знания и съвременни идеи на образованието и научните изследвания в сектора за сигурност. Сигурност започна да се изучава на много места, но критериите за качество на предлагания научен продукт, стандартите и новостта в знанията в тях трудно се контролират;

- постоянен отказ в управлението на системата за национална сигурност от професионален дебат, експертна помощ и научно обосноваване;

- управлението на системата за национална сигурност не е поставено на системна основа – концептуално, нормативно, ресурсно и кадрово, а на принципа на пробите и грешките по метода на импровизациите;

- цялата система и десетки хиляди съдби в нея се тресат и преживяват какво ли им носи поредната реформа. Закрити са с Постановления на Министерския съвет Научни институти и Висши военни училища без кадровото и ресурсното осигуряване защитата на професионалистите в тях.

- на приливи и отливи се осъзнават азбучни истини, след което днес ние военните говорим за отбрана, а политиците - за сигурност. Военните свикнахме с мисълта, че отбраната не е само военен въпрос, а все повече е политически проблем, но дали политиците ни разбраха, че ще трябва да гледат на военните не само като на подчинени, а и като на партньори – всеки със своите отговорности;

- демократичният контрол изостри сетивата на обществото ни, напомня му, че институциите от системата за сигурност запазват своята ключова роля и затова обществото трябва да е готово на ограничения, за да се запазва такова ниво на ресурсите, че служителите в сектора за сигурност да бъдат мотивирани, подготвени и добре екипирани;

- на Балканите още дълго армиите ще изпълняват ролята на съдържащ фактор и

възпиращо средство и нека да бъдем сред държавите, които определят армиите си според заплахите, а не сред другите, които определят заплахите според армиите си.

Предизвикателствата пред националната политика за сигурност, породени от съществуващите заплахи и рисковете в новата среда предполагат формулирането и приложението на нова, базирана на научни знания политика за сигурност и отбрана и стратегия за нейното изпълнение. Сред причините за стартиране процеса на формулиране на такъв документ основно се открояват според нас следните три:

- промените в средата за сигурност настъпили в десетгодишния период след приемането на “Концепция за национална сигурност на Република България” от 1999г.;
- пълноправното членство на България в НАТО, което води до нуждата от формулиране на национална политика за сигурност и отбрана в рамките на военен съюз;
- необходимостта от промяна в националната политика за сигурност от членството ни ЕС, която да я направи адекватна на новата среда за сигурност и достойното ни място в нея.

Очертаният обхват на сигурността неизбежно изисква изясняване на източниците на заплахи и традиционно защитните институции специализирани според вида на заплахата и рисковете от нея. Националната сигурност е поле на доминираща дейност и отговорност на държавата. Тя е основно продукт на държавно организирана, контролирана и регулирана обществена дейност с възможности за подпомагане от частния сектор. Институциите на публичния сектор (специализираните защитни организации на държавата) са отговорни пред обществото за дейността си по неговата защита и производството на публичното благо “сигурност”.

Всяка организация в сектора за сигурност и отбрана, независимо от това, какво е нейното положение в националното пространство, предназначението ѝ и с какво се занимава, целите, които преследва, за да съществува и се развива, от една страна трябва по необходимост да получава определени ресурси от външната среда, както и да доставя своя продукт

(стока, услуга, публично благо или обществен продукт) на външната среда, от друга страна - организациите в публичния сектор предоставят на гражданското общество търсените от него публични блага. Именно произведените от различните типове организации и предоставени във външната среда стоки, услуги, публични блага или продукти представляват онази връзка на всяка от организациите с външната им среда, която изразява смисъла на тяхното съществуване.

Често анализатори на пазарното общество твърдят, че на пазара купувачът приема ролята на цар, защото купува само онова, което му харесва, разбира се, доколкото може да си го позволи в рамките на разполагаемия доход и в зависимост от собствените предпочитания, вкус и принадлежност към определена потребителска култура. Освен това за всеки отделен купувач е естествено да допуска грешки, да се заблуждава в избора си на стока или услуга, доколкото не е успял да намери точно стоката (услугата), която най-добре отговаря на потребностите или на дохода му, но в крайна сметка изборът е неговото право на самостоятелен субект.

Ето защо в пазарното стопанство би следвало да се произвеждат само продукти, за които има купувачи. В този контекст е наложително да се представи и анализира онова, за което купувачът (гражданинът, гражданското общество) плаща, тъй като именно продуктът-сигурност, е изходната точка в определянето на стратегията на организацията в интегрирания национален сектор за сигурност.

С най-широко разпространение в мениджмънта е разбирането за продукта като нещо, което трябва да се произведе евтино, но да се продаде по-скъпо, като е важен именно размерът на разликата между евтиното производство и скъпата продажба. В случая това представлява симбиоза на гледната точка и разбирането на икономиста и на производителя. От такава позиция производството е най-важният отдел в бизнес организацията.

Това е близко до разбирането за управлението на организациите от сектора за сигурност и отбрана и конкретно – на националната армия: в случая конкретното „производство”

на отбрана се осъществява от формированията на националната армия. Но за разлика от бизнес организациите в нашия случай евтино производство може да се представи като достатъчно ефикасно въздействие върху агресивен чужд субект чрез съдържане, блокиране и отблъскване.

От друга страна, скъпата „продажба” или доставка на публичното благо отбрана в значителна степен е в резултат на дейността на армейските формирования като преки производители на отбрана да използват евтини ресурси (силите, средствата и методите, употребявани във въоръжената борба). За армейските звена е важно преди всички да постигат поставените задачи за сломяване на определен противник, нерядко въпреки значителни загуби на ресурси. Разбирането за отбранителния продукт може да се преформулира в контекста на военната организация като ефикасна подготовка (професионална, материална, управленска, образователно-квалификационна и т.н.) и въздействие върху даден или вероятен враждебен субект чрез достатъчно мощни сили и средства. Непосредственото силово въздействие върху враждебен субект изглежда евтино в сравнение с поддържането на високо равнище на готовност.

Но именно в това се състои основната част от отбранителния продукт – анализ и осмисляне на отбранителните потребности в обществото, формиране и провеждане на отбранително-военна политика, стратегически мениджмънт на въоръжените сили, образователно-квалификационна подготовка на гражданите, лицата в държавните структури и организациите в сектора за сигурност и отбрана, функциониране и развитие на националната отбранителна техносфера, финансиране, постоянна подготовка и развитие на сегментите в сектора и т.н. Реалното и непосредственото използване на военната мощ на страната е само „върхът на айсберга” на отбранителния продукт.

От икономическа и производствена гледна точка всички звена и дейности извън производствените функционални отдели са само обслужващи производството звена. При

това за тях се правят много и разнообразни разходи, които обременяват производството.

Подобна гледна точка привнесена в рамките на въоръжените сили, които пряко произвеждат отбранителния продукт, се екстраполира неблагоприятно, особено по отношение на силно ограничените ресурси и условия за функциониране и развитие на образователно-научните звена. Там не само се произвеждат необходимото образование и квалификация за човешките ресурси в сектора за отбрана, но и се формират научна продукция и експертиза, които не биха могли да бъдат произведени в „неакадемична” среда.

За разлика от бизнессферата, в сектора за сигурност и отбрана продуктите не са твърде разнообразни, напротив – по производствено-технологични причини и по начина на тяхното колективно и дори обществено потребление отбранителният продукт е общовзето хомогенен. Но при отчитане на съвременната тенденция за засилване на проявите на разнообразни заплахи, включително на асиметричните, е наложително отбранителният продукт вътрешно да се преструктурира и усложнява, като се отчита, че колективната му употреба се извършва при различни обстоятелства.

С достатъчно основание може да се твърди, че политиката за национална сигурност и стратегическият мениджмънт на организациите от сектора за сигурност и отбрана трябва целенасочено да работят за адекватен и социалноползотворен имидж на публичните продукти, които предоставят на гражданското общество.

В статичен план държавните структури (като елементи на държавния монопол), които са пряко отговорни за силовото гарантиране на националната сигурност, не изглеждат силно заинтересувани да градят в обществото подходящия имидж на своите продукти. Но в динамичен план – средносрочен в рамките на политическия мандат, както и в дългосрочен план, необходим за провеждането на последователна политика за национална сигурност и под въздействието и натиска на гражданското общество за задоволяване на потребностите от сигурност и отбрана –

организациите от този сектор би следвало да са силно заинтересувани за формирането на подходяща представа за публичния си продукт сред гражданските и пазарните субекти.

Защото позитивната обществена представа за публичното благо национална сигурност и отбрана може да осигури повече ресурси и по-добри условия за производството.

Високият положителен имидж е от значение и за човешкия ресурс на организациите от сектора за сигурност и отбрана, което от своя страна е в състояние да ги мотивира допълнително в характерната им дейност. Освен това би нараснало като количество и качество и предлагането на човешки ресурси за включване в дейностите по сигурността и отбраната.

Привличането и използването на високообразовани, силно мотивирани, загрижени и приели за свое призвание националната сигурност граждани, е възможно при условие, че съществува високо и адекватно равнище на имиджа в сектора за сигурност сред гражданското общество, защото “Хората в сектора за сигурност –представяват приоритет № 1”.

В съвременните условия все още се намираме в преходен етап за производството на публичните продукти в сектора за сигурност и отбрана. Сериозни са основанията ни да твърдим, че обществените продукти сигурност и отбрана все още са в нулева (подготовка, анализи за разработване) и отчасти в първата фаза от жизнения си цикъл. Това означава, че би трябвало да започнат интензивни задълбочени анализи на средата за сигурност, потребностите и интересите на гражданското общество, за преформулиране политиката и изграждане на ново законодателство, формиране на условия за провеждането на стратегически мениджмънт, както и създаването на нови технологии за производството на адекватни публични продукти в сектора за сигурност и отбрана.

В такава мащабна и дълбоко аналитична научна и организационна дейност следва да се включат български експерти в специални колективи, както и стратегически мениджъри в иновационната област. Процесите и резултатите от анализите, разработването на идеи за

изграждането на адекватна ноосфера, техносфера и човешки потенциал в сектора за сигурност и отбрана трябва да са прозрачни за гражданското общество. При такива подходящи условия то ще е в състояние да направи своята поръчка за съответната политика и публичното благо сигурност и отбрана.

В първоначалния етап от жизнения цикъл на публичните продукти е съществено важно да се използва творческият потенциал на гражданското общество и активното му въвличане в създаването на идейните проекти на благата сигурност и отбрана, предназначени за задоволяване именно на своите потребности. Това обществено съучастие в дейността на организациите от сектора за сигурност и отбрана е важно и за привличане на необходимите човешки, финансови и материални ресурси за производствения процес на съответните публични блага. Не по-маловажно е използването на духовния потенциал на нацията, защото усъвършенстването на съвременното социално битие все повече зависи от равнището и развитието на националната ноосфера.

В интегрираният национален сектор за сигурност би следвало да се произвеждат такива публични блага, които отговарят на потребностите и интересите в гражданското общество от отбрана и сигурност, т.е. секторът е отговорен за поддържането на динамично равновесие между съответните потребности и производство.

Стратегиите на организациите от интегрирания национален сектор за сигурност в правен аспект произтичат от Конституцията и законите на Република България. Защото в нея, законодателно се уреждат обществените отношения, които засягат силовото гарантиране на националната ни сигурност.

Например актуалната стратегия, провеждана в сектора за отбрана, представляваше т.н. “План 2015”, който по същество беше стратегическият план за развитието на българските въоръжени сили за десет годишния период от 2005 до 2015 г.

Този стратегически план е показателен за новата позитивна практика у нас в съответствие с промените в средата за сигурност, коренните и динамични обществено-икономически изменения в България и нейното реално включване във военнополитическа коалиция (НАТО) и

интеграционна общност (ЕС). В определена степен за създаването на плана са използвани съвременни положения на стратегическия мениджмънт, но са допуснати и съществени слабости. Планът е естествен завършек на Стратегическия преглед на отбраната в частта, касаеща Въръжените сили на Република България, от което следва, че е допуснато създаване на стратегически план за отбраната, без да е извършен комплексен стратегически анализ (преглед) на системата на националната сигурност, част от която е именно отбраната на страната.

При тези условия на недостатъчно обширни анализи и задълбочени научни изследвания на всички основни аспекти и фактори на националната сигурност е неизбежно да се допуснат слабости и грешки по отношение на отбраната като нейна съществена част. Конкретните констатации за слабости и грешки биха могли да се открият едва след провеждането именно на комплексен (не само за „частта“ отбрана) стратегически анализ на националната сигурност.

Друга съществена слабост, особено като се има предвид разгърнатият (неявният, класифицираният) вариант на този стратегически план е, че са допуснати твърде много количествени измерения. А именно качествените, не количествените характеристики отличават стратегическото планиране в сравнение с конкретните краткосрочни планове.

Съществена слабост е и липсата на стратегическия контрол, или по-скоро реалната възможност планът безпроблемно да се нарушава без санкции или последици за субектите, които го изпълняват. За разлика от практиката в бизнес сферата контролът в публичния сектор и особено в сектора за сигурност и отбрана е не само вътрешноорганизационен, но и граждански, парламентарен, демократичен и политически. За съжаление, в днешната правна уредба на българското общество гражданският контрол е неуредена материя, защото в Конституцията на Република България от 1991 г. понятието „граждански контрол“ отсъства, но затова пък има държавен, парламентарен, на Сметната палата, административен и на централните държавни органи. Затова е основателно

твърдението, че неслучайно е допуснато в Закона за отбраната и Въръжените сили на Република България министърът на отбраната еднолично да осъществява граждански контрол.

Липсата на точно определен начин за завършване на стратегическия контрол и последващо провеждане на корекции и в един бъдещ интегриран национален сектор за сигурност, е предпоставка за неговата погрешна организация, което може да доведе до затруднения в дейността му и да нанесе вреди. Негативните последици от погрешния стратегически контрол водят до подмяна на целите и погрешна ориентация в дейността. В случай че външният контрол (обществен и институционален) не е ефективен, не би следвало да се очаква, че и вътрешният ще е ефикасен и в състояние да подпомага изпълнението на стратегическия план. Следователно провеждането на стратегия без съответния контрол закономерно ще увеличава рисковете в сектора.

Поддържането на желаното равнище на сигурност или нейното повишаване неминуемо изисква определени разходи и има своята цена, която обществото ни трябва да е готово да заплати. При очертаващите се условия на неопределеност и риск, гарантирането на приемлива сигурност на обществото, трудно може да се постигне без съществена промяна на защитните способности на оторизираните от държавата институции и организации.

Стратегията за национална сигурност, базирана на знания, трябва да даде отговор на предизвикателствата и да посочи възможностите за реализация, като включва в себе си най-общо следните елементи:

- **определени националните цели и интереси** свързани със сигурността и отбраната;
- **определени параметрите** на международната и националната среда за сигурност при идентифицирани заплахи, рискове, предизвикателства и възможности в тази среда;
- **определена политиката за постигане на целите и интересите на нацията** в съществуващата среда за сигурност.

Но една е дейността по създаването на

стратегия за развитие на дадена система в среда, в която действат закономерности, среда, в която е налице повторемост на събития и процеси. Съвършено друго е да бъде създадена стратегия в среда без закономерности, в среда, където отсъства повторемост на събития и процеси, където водещи се оказват събитията и процесите с непознато поведение, със скорост на развитие и сила на въздействие върху съответната система, далеч превишаващи скоростта, с която самата система може да реагира на тези съвършено нови, на тези съвършено непознати, с непознато поведение, напълно непредсказуеми събития и процеси, раждани и развиващи се в обкръжението на съответната система и стоварващи върху нея своите удари.

Когато става дума за стратегия на бъдещото развитие на интегриран национален сектор за сигурност, обезателно трябва да присъства изискване за създаване на изпълнима стратегия.

Възниква въпросът какво следва да се разбира под изпълнима стратегия. Изпълнима стратегия например, може да бъде тази, при която големият въпрос не е в отговора на това, какво може да бъде възможното, т.е. изпълнимото развитие на сектора в буквалния смисъл на думата, ако се имат предвид унаследените условия и предпоставки за развитие. Големият въпрос е в това как необходимото и желано развитие на сектора да се превърне във възможно за реализация бъдеще, което означава да се даде отговор на въпроса: какво трябва да бъде развитието на самите условия и предпоставки на развитието му, за да се направи възможно (достижимо) реализирането на необходимото и желано бъдеще за сектора.

Не е възможно да се разработи необходимата национална стратегия без наука и научни изследвания. По същество процесът на разработка на национална стратегия е фундаментален научен и изследователски процес. И това се отнася, както за вярното определяне на изходната точка на стратегията, за формиране целите на стратегията, така и за извеждането на развитието на възможностите за развитие, без което не е възможна реализацията на целите на стратегията.

Интегралният модел, ако бъде създаден само на базата на интуицията и досегашен професионален опит на участниците в разработката му, без научна обосновка и аналитично обоснована технология, неминуемо ще доведе до интегрален риск от провал. Според А.Айнщайн “Не е възможно да се справите с проблема, ползвайки същия тип мислене, който е докарал този проблем”. Защото в себе си интегралният модел трябва да съдържа знанията и способностите на хора притежаващи интеграционно мислене, а не администратори, чиито математически познания са достигнали до нивото на простите аритметични действия събиране и изваждане, гарантиращи им осигурено място в йерархията, при всичките реформи и трансформации.

Националните цели и интереси свързани със сигурността и отбраната изискват:

- създаване на устойчива и надеждна национална система за гарантиране на суверенитета и териториалната цялост на страната;
- пълноценно участие в установяването и поддържането на международен ред, при който чрез международните правила, стандарти и институции се осигурява мир, стабилност и предвидимост;
- пълноправна интеграция във всичките институции на евроатлантическата общност, без която постигането на национална сигурност е невъзможно;
- устойчиво и конкурентно участие на България в световната икономическа система;
- водещата роля на България в интеграция на региона в евроатлантическата общност и превръщането му в зона на сигурност и сътрудничество. В новата международна среда, националната сигурност е трудно постижима, ако съседните на България държави не се интегрират в тази общност, защото националната сигурност е до голяма степен неделима от сигурността на съседните ни държави.

Кои са параметрите на международната и националната среда за сигурност?

Последствие от продължаващата интеграция на България в евроатлантическата

общност е неделимостта на националната ни сигурност от тази на общността. Националният анализ и оценка на средата за сигурност не се различават от тези в останалите страни на общността. Приетата Стратегия за сигурност на Европейския съюз определя, рискове и предизвикателства към сигурността, които са приоритетни и за всички членове на общността. Те включват: международния тероризъм; разпространението на оръжие за масово унищожение; регионалните конфликти; липсата на демокрация и добро управление в отделни части на континента; опасността от екологични катастрофи; организираната престъпност; наличието на държави с разпадаща се държавност.

Стратегията за сигурност основана на знание, трябва да определи, кои от тези заплахи имат по-голяма тежест от други и да посочи връзката между външните и вътрешните източници на заплахи към националната сигурност и произхождащите от това предизвикателства и последствия за националната политика за сигурност. А политиката за постигане на целите и интересите в съществуващата среда за сигурност изисква:

- активно членство в евроатлантическите структури за сигурност, включително НАТО, оформящите се структури за отбрана и сигурност на ЕС и тези на ОССЕ;
- активно участие в политиката на евроатлантическата и международна общност за утвърждаването на институционални и многостранни решения на световните проблеми и господството на международното право;
- активното участие чрез конкретно политическо поведение, и изграждането на структури и способности, които да направят това активно участие реално. Това предполага институциите в националния сектор за сигурност да притежават способностите са изпълняват политическите решения за активно участие;
- по нататъшно координиране на националната политика за сигурност с тази на държавите в евроатлантическата общност;
- изработване на стратегии и механизми за участие в превантивни действия включително с политически, икономически, разузнавателни и

военни средства;

- изграждането на военни способности за участие във военните мисии на НАТО и ЕС, като приоритетно се развият способностите за участие извън пределите на страната;
 - изграждането на интегриран национален сектор за сигурност. Интеграцията цели не само ясното определение на ролята на всяка институция в сектора за сигурност, но и по-ефективното използване на скъпоструващи способности;
 - определяне на регионите и страните, които представляват приоритетно значение за сигурността на страната и се очертава поведението и действията на България към тях;
 - изграждане на системата за защита на населението и критичната инфраструктура в извънредни ситуации;
 - доброто управление на сектора за сигурност чрез ефективното използване на информационните технологии, при ясно дефинирано мястото на електронното правителство в управлението и функционирането на сектора за сигурност и отбрана;
 - разработване на насоки за развитието на национална отбранителна индустрия и научно - изследователска общност по проблемите на сигурността и отбраната чрез усъвършенстване на нормативната база за развитието.
- Опорни стълбове за успешната реализация на сигурност базирана на знания представляват:
- благоприятната среда и условията за развитие;
 - добре развитата информационна структура;
 - съзидателен и добре подготвен човешки капитал;
 - национална иновационна система, способна да реализира “продукта- сигурност”.
- Стратегията за национална сигурност като документ трудно може се фокусира изключително върху сферите директно свързани със сигурността, при воденето на една последователна и комплексна политика за постигане на сигурност. Определянето на структурата на сектора за сигурност зависи от много фактори - текущо състояние, оценка на рисковете и заплахите, разбиране в обществото,

традиции, съюзнически измерения, ресурси и най-вече от несъстоялия се до този момент обществен дебат при активното участие на научната ни общност.

Изработването и публикуването на национална стратегия за сигурност е сравнително нова практика, съществено различаваща се от съзнателната политика на държавите до неотдавна да държат засекретени целите си в областта на сигурността и особено начините за тяхното постигане. Дори днес много държави, сред които Франция и Великобритания, които определено имат традиции в демократичния контрол на системата за сигурност, не формулират подобен род документи. Въпреки това тази практика, водеща до повече прозрачност и възможност за граждански контрол в областта на националната сигурност, става особена популярна.

Първоначално се съставят и обявяват формални документи в областта на сигурността под названието концепции, стратегии или доктрини, чиято главна цел предимно е да декларират промяната във външнополитическата ориентация на съответната страна и да определят интеграцията в общността като ключов национален приоритет. Приключващата постепенна интеграция на страните от Източна Европа в ЕС и НАТО изчерпи ролята на стратегията за сигурност единствено като политическо заявление и я превърна в ключов по значение документ, посочващ конкретните цели в областта на сигурността и начините за тяхното постигане.

Стратегията за сигурност, базирана на знания, трябва да предложи и очертае една от най-важните политики в областта на сигурността, а именно трансформацията на сектора за сигурност, като се даде отговор за основните принципи, подходи и механизми за интегрирано функциониране на институциите ни в него.

Приоритетните заплахы изискват приоритетни действия и приоритетни реформи в инвестиции, касаещи приоритетни действия и политики поради ограничеността и тенденцията към намаляване на националните ресурси в дадени области. Само научно обоснована стратегия за сигурност може да бъде „основополагаща

при разработването на секторните стратегии, планове за действие и тактическите мерки“ в институциите от един интегриран национален сектор за сигурност.

Самата концепция за мрежово ориентиран интегриран национален сектор за сигурност, който може гъвкаво да се фокусира в определена към даден момент проблемна област на сигурността - външна политика, отбрана, обществен ред, защита на населението и инфраструктурата, като една институция от сектора е водеща, но другите я подпомагат, така че винаги се използва практически целия ресурс заложен в сектора, беше предложен в научните разработки на БАН още през 2007г.

Извършването на “Стратегически преглед на сектора за сигурност” би трябвало да бъде първата задължителна стъпка в очертаването на актуалното му състояние, включително неговите параметри, разпределението на функциите между съставните му елементи, целите и задачите на институциите му; мястото, функциите и взаимовръзките на управленските елементи, наличието и състоянието на способностите и ресурсната му осигуреност.

Продължаващото третиране на сектора за сигурност като набор от организации, а не като система от институции, които би трябвало да функционират интегрирано е една от главните причини в управлението на сектора за сигурност да липсва координация между неговите институции, които определят стратегическите си цели и краткосрочните си задачи самостоятелно, поради липсата на държавен орган, който да планира стратегически развитието на сектора за сигурност като интегрирана система.

Професионалистите от сигурността и отбраната се оказаха много по-умни и по-родолюбиви, отколкото им предписваше бившата партийна принадлежност, издържаха изпитанията от най-трудните фази на преходния период, като не само подкрепиха демократичните промени, но станаха и техен гарант, не позволявайки да бъдат въвлечени в драматичните политически спорове и в съпътстващата ги остра поляризация и реваншизъм. Те приеха с разум и с търпение намесата на политиците в дейността им, нерядко непрофесионалния подход, честите

“риформи” и трансформации(ликвидации) и понякога несправедливите упреци и нападки.

Превръщането им от “личности” в “ресурси” – (предишният „Личен състав”, намекващ поне някак за работа с „личности”, се подмени с „Човешки ресурси”), не промени изискването и завишените стандарти за наличие на образование и квалификация – защото националната сигурност не е нещо, от което разбират всички.

Националната сигурност трябва да се изучава, а изучаващите я трябва да имат стимули да го правят максимално задълбочено, защото то си струва и се заплаща. Нужна е система за изучаване на националната сигурност - постоянно и „през целия живот”. В мрежовото време за разлика от йерархичното, няма такова понятие – “знам нещо веднъж завинаги и то ще ми осигурява работа и служба през всичкото време”. В стратегиите, базирани не на ресурси, а на цели, вече не се търсят такива задачи, които отговарят на нашите знания, а се търсят такива знания, които отговарят на стоящите за разрешаване задачи.

Ако предложеният интегриран модел на национален сектор за сигурност получи своя шанс за публична и политическа апробация, то в резултат на това несъмнено ще претърпи корекции в резултат на своята верификация, но накрая все пак ще имаме една схема, достатъчно ясна за всички, преди да стартират сложните правно-бюрократични процедури на превръщане на визията в закони, стратегии, структури и системи чрез умело и прозрачно управление на огромни ресурси.

Липсата на такава единна визия до сега, води до това, че в момента всяко ведомство в сектора за сигурност води своите войни – по-старо българско правило - първо с естествените си съюзници, а после и непрестанно вътре със себе си. В тези условия резултатите от “приятелския огън” между тях са видими навсякъде с просто око, и остава за обществото ни открит въпроса - “А кой ще защити защитниците ни?”.

Интегрираният модел на национален сектор за сигурност ще позволи да се направи безпристрастна научно обоснована оценка на различните програми за реформа и развитие

на сектора за сигурност и се намери отговор на болезнените за нашето общество въпроси от типа: какви институции се включват в сектора, как са структурирани, каква е числеността и бюджета им, как си взаимодействат, как се управляват и контролират, как провеждат операции, как си сътрудничат в международен план и т.н. Всички тези въпроси трябва да имат отговор - гарантираш прозрачност и отчетност на изпълнението, конкретно разбираем за данъкоплатеца - като форма на доброто управление в сектора ни за сигурност и заявка за достойно членство в структурите за сигурност на НАТО и ЕС. Защото стратегическо ни местоположение в съюза и континента трябва успешно да бъде съчетано с разбирането, че за сигурността се плаща чрез коректно изпълнение на поетите задължения.

Безпристрастният научен анализ е едно от най-важните изисквания, при провеждането на такъв преглед, за да не продължат да се правят промени в сектора за сигурност по познатия ни начин - в отговор на възникнали кризи, били те малки или големи, предсказуеми или изненадващи. Добра илюстрация на този подход е обявеното наскоро намерение да се направят промени в Плана за развитие на въоръжените сили, след като стана очевидно, че страната не е в състояние да изпълни без затруднение поети ангажименти като член на НАТО, както и че не може да осигури средствата, предвидени за закупуване на ново въоръжение. А все пак става въпрос за институция (МО) в сектора за сигурност, която има експертни екипи претендиращи за дългогодишен опит в стратегическото планиране. Затова не бива да се учудваме защо останалите институции в сектора за сигурност са в такова състояние.

В субективен смисъл знанието представлява мнение, вяра, убеждение (по реални причини) в истинността на наблюдението. Ние самите не сме по различни в проблемите си спрямо водещите страни и армии в НАТО за което предлагам на Вашето внимание резултат от проекта, публикуван в доклада „След Голдуотър-Никълс: реформа на отбраната в отговор на новата стратегическа ера ”, който представя постигнатите резултати от

изследванията направени до момента, както и препоръки за реформи в МО на САЩ от месец март 2004 година. Екипа на проекта от **Центъра за стратегически и международни изследвания** - (ЦСИС) идентифицира следните пет основни групи проблеми пред отбраната на САЩ:

- организационни структури на МО - в настоящата организационна структура на родовете войски, обединения щаб и администрацията на министъра на отбраната има ненужно застъпване на функциите и твърд голям състав, което води до, първо, ненужни разходи за координиране на работата и, второ, пречки пред извършването на нововъведения;
- съвместно осъществяване на командване и управление - въоръжените сили на САЩ участват във все повече и повече съвместни бойни операции. Въпреки това, резултатите в Ирак посочват, че МО на САЩ не успява все още да развие адекватни способности за командване и управление на съвместни операции.
- процес на разпределение на ресурсите - процеса на разпределение на ресурсите в МО възпира нововъведенията, като не позволява на ръководните лица в отбраната да вземат важни решения по време на мисии.
- граждански професионалисти в отбраната и националната сигурност - гражданските професионалисти в Министерство на отбраната и във агенциите по националната сигурност все повече губят уменията да осъществяват стратегическо ръководство и надзор над политиката по отбрана.
- отслабващият контрол от страна на конгреса е основен проблем пред отбраната на САЩ. Тъй като само чрез осъществявания контрол от страна на конгреса могат да се идентифицират и отстраняват съществуващи или новопоявяващи се заплахи пред сигурността на САЩ, то поддържането му е от изключително значение за отбраната на САЩ.

Екипът на проекта *«След Голдуотър-Никълс»* заключава, че националната сигурност на Съединените щати изпитва необходимост от значителни реформи, чрез които да отговори на изискванията на „новата стратегическа ера“. МО на САЩ трябва да се адаптира не

само към средата за сигурност след Студената война и 11 септември, но и трябва да се справи със „скритите поражения“, които спъват необходимите промени и са причина за прехосването на критически важни ресурси, като време и пари. Много от организационните структури и процеси създадени да поддържат суперсила в условията на Студената война и индустриалната ера, се оказват неподходящи за мисиите през 21 век и информационната ера.

Надявам се да споделим моето мнение, че един безпристрастен преглед в националния ни сектор отбрана и без наличието на специалистите от ЦСИС ще ни даде без никакво съмнение – посочените групи проблеми. На заинтересованите от министерствата и ведомствата в сектора за сигурност и отбрана за разработения от ЦСИС набор от практически мерки и препоръки за трансформиране на отбраната на САЩ предлагам пълния текст на доклада *„След Голдуотър-Никълс: реформа на отбраната в отговор на новата стратегическа ера - фаза I“* на следния уеб адрес: http://www.csis.org/isp/0403_BGN.pdf.

Съюзът в който членуваме сега се съсредоточава основно върху реформата на отбранителните институции и целта е алиансът да помогне на страните да развият **отбранителни сектори, които са модерни, добре обучени и оборудвани в съответствие с всички изисквания за модерни въоръжени сили**. През последните години поради изискванията за борба с тероризма препоръките на НАТО в областта на реформите се разшириха и достигнаха до области, различни от конкретните отбранителни системи. Алиансът е решен да си сътрудничи с други организации, за да гарантира максимални ползи с минимално дублиране на усилията, като ролята на НАТО в региона е да гарантира сигурността и стабилността, а регионалното сътрудничество е област, където НАТО намира потенциал за растеж, превръщайки се в съюз с глобални партньорства.

За съжаление досегашната ни дейност отново потвърждава наличието на един стар проблем в българския подход към промени в сектора за сигурност и по конкретно в отбраната, при което трансформацията на въоръжените сили

чрез модернизация им се разглежда единствено като закупуване на въоръжение. Дори от формулираните «приоритетните проекти за модернизация на въоръжените сили», без участието на научно съпровождане може да се заключи, че все още е водещ стремежът за придобиване на платформи (самолети, кораби, бронетранспортъори и системи за управление на оръжията), а не на принципа на изграждането на способности, т.е. трансформацията се разглежда главно като модернизация на въоръжените сили чрез придобиване на модерно въоръжение, без обвързване с процесите на организацията, стратегиите, доктрините и на първо място човешките ресурси с техния научен потенциал.

Този подход, превърнал армията ни в музей на собственото ѝ оръжие, е на път да я превърне в музей и на екзотично и неизползваемо чуждо такова.

България продължава да изпитва затруднения с осигуряването на средства за въвеждане на ново въоръжение от многобройните скъпи проекти за превъоръжаване, което е свидетелство за неразбиране на концепцията за модернизация и трансформация и още веднъж показва острата необходимост от сериозния дебат с пълноправното участие на научната общност за модернизацията на въоръжените сили, освободен от погрешното разбиране, че единствено закупуването на ново въоръжение прави една армия модерна, и да се съсредоточи върху това как да се изгради ефективна и боеспособна армия в условията на съществуващите ограничени материални и човешки ресурси.

Приносът на България към общия процес на трансформация измерващ с активността при разработване на Обобщения план за работа през 2009 г. („Comprehensive Campaign Plan”) на Съюзното командване по трансформация, изготвен в рамките на Процеса за разработване на концепции и провеждане на експерименти (CD&E) по Програмата за провеждане на експерименти (Experimentation Program of Work 2009, EPOW 2009) е немислим, ако не си дадем ясна сметка, че успехите се коренят в създаването и развитието на такава система за научно осигуряване на процесите на

трансформация на въоръжените ни сили, която да позволява реализиране на комплексни научни изследвания във военната област, свързани не само с текущите и с бъдещите потребности на армията.

Думата „стратегия” е старогръца и има смисъла на „изкуството да се ръководи”. В продължение на векове военначалници и командири от различен ранг са разчитали на стратегията за спечелване на битки и воители – за да защитят обществото си или да разширят сферата му на влияние. Това е означавало не само налагане на тяхната воля над тази на опонента, но и разширяване на социалния и икономически потенциал на обществото, което защитават.

Днес терминологията може да се различава и въпреки, че унищожителната страна на войната е същата, предизвикателствата са много по-различни. Това е причината трактати, документиращи в една или друга форма натрупано над 2500 години познание за прилагани стратегии да са актуални и днес, способствайки определянето на правилния курс за действие и установяването на критериите за достигане на крайната цел.

Процесът за вземане на дългосрочни мащабни решения и тяхното успешно осъществяване изисква разлагането им на няколко части, всяка от които има своя фокус и експертиза.

Стратегията се занимава с „голямата игра върху голямата картина”, давайки отговор на въпроса „Защо нещо се прави или трябва да бъде направено?”. На оперативно ниво се уточнява – „Какво трябва да бъде направено?” и „Кой трябва да го направи?”. Тактиката дава отговор на въпросите „Как точно нещо трябва да бъде извършено?” ”...

„Защо?”, „Какво и Кой?”, „Как?” – всеки от тези въпроси има своята стойност, но само отговора на един от тях осмисля всяко последващо усилие или дейност.

Стратегията (гръцки: *στρατηγία* - командване на войските; *στράτος* - войска и *ηγώ* - ръководя) е система от научни знания за явленията и закономерностите на войната като борба . Явява се главната съставна част на военното изкуство и обхваща теорията

и практиката за осигуряване на военната безопасност на държавата. Стратегията е област на висшето държавно ръководство, върховното командване и висшите щабове.

Строителството на въоръжени сили е понятие, възникнало в модерната, индустриалната епоха. Това е непрекъснат процес на въздействие върху способностите на формиранията на Въоръжените сили с цел да изпълняват ефективно задачите по защитата на обществото. Този процес е в пряка зависимост от степента на развитие на икономиката, науката и технологиите, образователната система и културата на обществото.

В условията на глобализацията в постмодерната епоха върху строителството на въоръжените сили оказва влияние нивото на обвързаност на обществото (държавата) в колективни и/или съюзни отношения с други общества (държави). При непрекъснато променящата се среда за сигурност при използването на войските и силите все повече ще се акцентира върху превенцията и проактивността.

В условията на глобалните рискове и произтичащите от тях локални заплахи се променя и разбирането на понятието «защита», използвано в основните закони на почти всички национални държави. Това е понятие, от което произтичат основните мисии и задачи на националните въоръжени сили. От основна мисия - защита на национална територия, въоръжените сили все по често ще се използват в мисии за гарантиране на сигурност извън границите на държавите.

При строителството на съвременни въоръжени сили в рамките на интегрирания национален сектор за сигурност е необходимо според нас да се приложат следните основни принципи:

- **Принцип на интеграцията** – главен организационен принцип, предполагащ изграждането на облика на войските и силите в органично единство с общата система за сигурност. Нормативно се въвежда в стратегията за сигурност, която ясно и точно разпределя целите и задачите на различните компоненти на сигурността. Военната стратегия, като част от стратегията за национална сигурност, определя характера на военните заплахи и военните

конфликти, формите за използване на войски и сили и направленията за развитието им;

- **Принцип на достатъчността** – свързан с главния организационен принцип и изискващ наличие на военна структура в обществото, оптимална численост на войските и силите, с която да се гарантира надеждна защита на интересите му;

- **Принцип на надграждането** – определя изискването за изграждане способности за бързо нарастване, не само на бойния състав и достигане на необходимото ниво на техническа въоръженост и натренираност, но и за формирането на способности за конфигуриране на бойни, поддържащи и логистични компоненти и комбинации от тях, адекватни на динамиката на рисковете, заплахите и негативните тенденции на предизвикателствата. В съвременни условия ефективното прилагане на този принцип е в изключителна зависимост от бързината, с която се използват новите знания върху “старото” познание; те ще променят в много кратки срокове качествените показатели на системите оръжия, оборудване и екипировка;

- **Принцип на вариантността** - в строителството на въоръжените сили - необходимостта за икономия на ресурси предопределя необходимостта за количествено-качествен анализ на състава на различните родове и специални войски и сили, като при еднаква ефективност да се предпочитат тези с най-малки загуби;

- **Принцип на еволюционността** - необходимостта от неговото съблюдаване се обяснява с високата цена и продължителните срокове за експлоатация на голяма част от въоръжението и техниката, а също така с голямата инерционност в достигането на необходимите качествени и количествени показатели. Неговото игнориране може да доведе до влошаване на критерия “ефективност – цена”, т.е. към нарастване на разходи в сектора за отбрана при едно и също равнище на бойни способности на войските и силите.

Наличието или липсата на стратегия е определящо за много екипи. Без стратегия всяка политика за сигурност е мъртво родена, а противоречията между отделните сектори

неизбежно стават антагонистични. Тя определя стила, който позволява да се направи правилен избор и надлежно планиране на архитектурата, която има ролята на скелет в конструкцията на системата за сигурност, която се стремим да построим. Стратегията е тази, която определя посоката за развитие и формалното ѝ създаване без стиковане я превръща от съдействащ в ограничаващ такъв.

Стратегията за сигурност не е постулат, който подобно на 10-те Божии заповеди да се дава еднократно и е за вечността. В този смисъл това е жизненоважен момент, нуждаещ се от модерна визия, от научен подход и от извънредно усилен труд. И както казва Т.С. Елиот, **“Само онези, които рискуват да отидат твърде далече, могат всъщност да разберат докъде са стигнали”**. Така че нека да се опитаме да разберем докъде можем да стигнем, вдигайки своя кръгзор, стъпили върху плещите на научното знание...

Литература:

1. Айн Ранд, „Добродетелта на егоизма“, С., ИК „МаК“, 2008 .
2. Алвин и Хайви Тофлър, Новата цивилизация (политиката на третата вълна), изд. Обсидиан, С., 1995.
3. чл.кор. Ангел Балтов, “Привлекателността на научната кариера”, Българските дебати-Национален форум за науката, София-2009.
4. Благовест Ташев, „Прозрачност при формиране и прилагане на отбранителната политика”, http://www.mediapool.bg/site/bulgaria/2003/06/10/090_100603bg.shtml.
5. Благовест Ташев “Един модел за българска Стратегия за национална сигурност”, Проблеми на сигурността и реформа на сектора за сигурност.
6. Благовест Ташев, “За нуждата от Стратегически преглед на сектора за сигурност”, Проблеми на сигурността и реформа на сектора за сигурност,
7. В. Шаламанов “Структура на сектора за сигурност: «Модел-2008» Проблеми на сигурността и реформа на сектора за сигурност,
8. Димитър Йончев, Николай Слатински, «Бяла книга по въпросите на гражданския контрол във въоръжените сили 1990-1997 г.», С., Фондация «Демокрация и сигурност», 1998
9. Джон Стюърд Мил- Основни трудове: «Система на логиката», «Основи на политическата икономика», «Утилитаризмът».) -<http://www.sns-tmpoenm.org/node/220>
10. Добри Войников “Предговор към Криворазбраната цивилизация”, 1871.
11. проф.д.х.н. Иван Панайотов, “Състояние и оценяване на магистърското и докторантското обучение”, Българските дебати-Национален форум за науката, София-2009.
12. Ив. Сариев, Цв. Семерджиев, “Архитектурен подход-методология на промените”, Военен журнал, С. 2004/6.
13. Лев Гиндилис, «Проблемът за свръхнаучното знание», «Новая Эпоха», №1/2, 1999 г.
- Michael E. Porter. What is Strategy? Harvard Business Review On Point Enhanced Edition, November-December 1996.
14. Michael E. Porter. What is Strategy? Harvard Business Review On Point Enhanced Edition, November-December 1996.
15. М. Стойков “Трансформация на характеристиките на системата за сигурност”, Военен журнал, С.2009/1.
16. Н. К. Витанов, “Силата на науката “,Наука, 12 , №4.
17. н. Неделчев - **CISM, СЕН, ITSM**, Управление на информационната сигурност – през призмата на самурайския кодекс „Стратегията е изкуството на войната”.
18. Н. Слатински “За качеството на решенията в системата за национална сигурност”, София-прес-2008.
19. П.Ангелов“Стратегия за публичния продукт сигурност и отбрана” София, Научна конференция “Сигурност и защита-2009”.
20. С.Davis Foog. Team-Based Strategic Planning: A Complete Guide to Structuring, Facilitating and Implementing the Process. AMA-COM,1994

21. проф. Ст. Семерджиев, проф. Ст. Хаджитодоров, "Обедняване на усилията на научната общност и институциите в страната за развитие на науката", Българските дебати-Национален форум за науката, София-2009;
22. Ст. Чавдаров, "Теория и методи на научната информация (основни закони, структура, свойства, дейност)", Инфосфера 1996.
23. Тофлър, А., Третата вълна, изд. П. К. Яворов, С., 1991.
24. Towards a Knowledge-Based Europe. The European Union and the Information Society, European Commission, Directorate General for Press and Communication, October 2002, p.3
25. Франсоа Жулиен, „Трактат за ефикасността”, С., „Изток-Запад”, 2004 год.,
26. проф. Франк Бърнет, “Наука и комуникативност” - Българските дебати-Национален форум за науката, София-2009;
27. “Интегритет в отбраната: ефективно, прозрачно и отговорно управление”, Ав. Цветкова, В. Рачев, Г. Карамфилов, В. Шаламанов, В.Георгиев, Т. Тагарев, А. Ангелов, Вл. Шопов- Фондация «Инициатива за Евро-атлантическо образование».
28. “Методология и сценарий за отбранително планиране”, Министерство на отбраната и Център на компетентност по операционен анализ, Военно издателство, 2008 .
29. “Научните предизвикателства- с лице към актуалните проблеми на сигурността и бъдещите предизвикателства”, доклад на Симеон Николов, зам. министър на отбраната, ВА “Г.С.Раковски”, 2007.
30. “Процесът на разработване на концепции и експериментиране”, Дирекция “Политика по въоръженията и техниката” на Министерството на отбраната, 2008 .
31. <http://www.nature.com/nature/debates/e-access/Articles/stallman.html>.
32. <http://www.razum.org/docs1/shalamanov.doc>.
33. <http://www.nato.int/docu/home.htm>.
34. <http://www.cer.org.uk/>

Ако списанието Ви харесва

DONATE
помогни на БГ Наука

Сметка в лева:

Банка: Обединена Българска Банка

IBAN: BG86UBBS80021047720930

BIC: UBBSBGSF

Сдружение “Форум Наука” - за Българска
Наука